

Bekir OCAK

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Doktora Öğrencisi, Erzurum-Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language & Literature,
Department of New Turkish Literature, Postgraduate, Erzurum-Turkey,
ocakbekir21@gmail.com

FENELON'UN "ARİSTONOUS" ADLI ESERİNİN MÜLAHHAS TERCEMESİ VE AHMED FAİK REŞÂD BEY

Özet

Yaşadığı dönemin önemli simalarından biri olan Faik Reşad, dilimize birçok çeviri eser kazandırmıştır. Bu eserlerden birisi de Telemak yazarı Fenelon'un kaleminden çıkan Aristonous adlı eserdir. Faik Reşad'ın buradaki mülahhas tercümesi, Tanzimat devri edebiyatçıların yöneldiği metinler bakımından da bizlere ipuçları vermektedir. Bu yönüyle Hikâye-i Aristonous hem felsefi hem de edebî yönden büyük bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Fenelon, Faik Reşad, Aristonous.

SUMMARY TRANSLATION OF FENELON'S WORK NAMED "ARİSTONOUS" AND AHMED FAİK REŞAD BEY

Abstract

Faik Reşad who was one of the most important figures of his period added many translated works to our language. One of these works is Aristonous of Fenelon who is also the writer of Telemak. Summary translation of Faik Reşad gives us some clues in terms of texts that Tanzimat Era men of letters are interested. From this aspect, the story of Aristonous has a great importance in terms of both literary and philosophical aspect.

Keywords: Fenelon, Faik Reşad, Aristonous.

GİRİŞ

Ahmed Faik Reşad (Bey), 26 Eylül 1851’de İstanbul’da doğmuştur. Sırasıyla Sultanahmet’te Sıbyan Mektebi, Divanyolu’nda Mekteb-i İrfâniyye Rüşdiyesi, Bezmialem Vâlide Sultan Rüşdiyesi, Bâb-ı Serâskerî Muhâsebe Kalemünde eğitim görmüştür. Sonrasında nüfuzlu bir ailenin üyesi olması hasebiyle Divan-ı Hümayûn Kalemine nakledilmiştir. Burada bulunduğu esnada Farsça ve Arapça ile iştilal eden Reşâd, aynı zamanda şiirle de uğraşmıştır. Daha sonra Hariciye Nezâreti Mektûbî Kalemliğine naklolan Reşad, burada da Fransızca öğrenimine başlamıştır.

Mektûbî Kalemliğinde geçen yıllar, Reşad’ın kültürel ve fikirsel yaşamının en önemli yıllarını teşkil etmiştir.

Burada Fransızca’yı da öğrenen Faik Reşad, Fransız edebiyatından tercüme denemelerine başlamıştı (...) Batı edebiyatını tanınması onun edebi zevkinde mühim değişimler meydana getirdi. Bunun sonucunda o zamana kadar eski yolda yazdığı bütün şiirlerini yok ettiği gibi eski edebiyata ve o tarzın devam ettirildiği yeni şiire tenkitler yönelttiği bir makale ile ortaya çıkıp gerçek şiirin Batı’da olduğunu, artık edebiyatçılarımızın devri geçmiş köhne şeyler yazmak yerine kendilerine Batı şiirini örnek almaları gerektiğini ifade etmek ihtiyacını duyar. (Akün, 1995: 104)

Reşad, döneminin ve öncesinin hafızası olma vazifesini üstlenmiştir. Değişimlerin sür’atle sürdüğü bir çağa şahitlik eden yazar, oluşturduğu bibliyografik eserlerle mazi ve günümüz arasında bir köprü görevi görmüştür.

Edebiyatımızın geçmişteki simaları hakkında bir dizi tutturarak devam ettirdiği hal tercümesi ve değerlendirme yazıları ile tezkirelerde unutulup kalmış bilgileri geniş okuyucu kitlesine yaymak vazifesini üstlenmiş, Türk edebiyatının mâzisine karşı mevcut olmayan bir ilgiyi yaratmaya çalışmıştır. (Akün, 1995: 105)

Çok yönlü bir isim olan Faik Reşad, Tanzimat döneminin en önemli yayın organı olan dergi ve gazetelerde sıklıkla yazmış ve “Malumat”, “Hazine-i Fünûn” gibi mecmualarda isminden söz ettirmiştir. Ayrıca dönemin en ses getiren yayınlarından biri olan *Tercüman-ı Hakikat*’te de yazılar yazan Reşad, hem nitelik hem de nicelik bakımından oldukça hacimli bir yazı mazisine sahiptir.

Hat sanatını icra edenlerden biri olan Reşad, rik’a hattında üstat sayılan isimlerden olmuştur.

“Sahafların sâdik bir müdavimi, değerli bir eser için para esirgemez bir kitap meraklısı olarak tanınan Fâik Reşad’ın bir şöhreti de rik’ada üstat bir hattat oluşudur. Divanlardan, nâdir eserlerle kaynak değerini taşıyan yazmalardan rik’ası yanında nefis bir ta’likle yaptığı birçok istinsah bilinmektedir. Ancak bütün bunlar kütüphanesini silip süpüren yangında yok olmuştur. (Akün, 1995: 106)

Bu bilgiler ışığında Reşâd’ın sanata, edebiyata ve edebiyat tarihçiliğine olan ilgisi mâlûmdur. Dolayısıyla yazarın eser adedi de aynı oranda zengindir. Konumuzun aslını teşkil etmediğinden yazarın eserlerini burada zikretmemeyi uygun gördük.

1. Hikaye-i Aristonous Hakkında

Ünlü Telemak adlı eserin müellifi olan Fenelon’un bir başka eseri olan “Aristonous” adlı eser ülkemizde yalnızca Faik Reşad tarafından tercüme edilmiştir. 1862-1896 arası, tercüme çalışmalarının hızla devam ettiği yıllardır. Faik Reşad da bu çalışmalara özellikle Şark mecmuasında neşredilen küçük çaptaki çevirileriyle ve Hikaye-i Aristonous ile katılmıştır. Bu çeviriden edebiyat tarihlerimiz hemen hemen hiç söz etmemiştir (Yüksel (Seçkin), 1997: 111). Esere dair söz eden isimler de İsmail Habib Sevük¹ ve Kenan Akyüz²,’dür.

Reşad’ın bu eseri tercümeye niyetlenmesindeki en büyük unsur, Fransız yazar Fenelon’a ve onun eseri olan Telemak’a olan hayranlığıdır. Ayrıca Faik Reşad’ın yaşadığı dönem itibariyle Fransızcadan yapılan tercümelerin sıklığı yine yazarı bu eserin tercümesine yönelten sebepler arasında sayılır. Tüm bunların yanı sıra Faik Reşad’ın bu tercüme eserinin önsözünde eserin muhtevasını beğenmesi de Telemak yazarının bu eserini dilimize kazandırmaya itmiştir.

Aşağıda Latin harflerine aktardığımız eser, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesinin Seyfettin Özege Kitaplığından tedarik edilmiştir. Eser “0112354” demirbaşı olarak bulunup “5266/SÖ” yer numarasına kayıtlıdır.

¹ Bkz. İsmail Habib Sevük, *Avrupa Edebiyatı ve Biz II*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1940

² Bkz. Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923)*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2014

HİKÂYE-İ ARİSTONOUS

Mütercimi:

REŞAD

Müellifi:

FENELON

Sahib ve Naşiri

Asır Kütüphanesi Sahibi Kirkor

Maarif Nezaret-i Celilesinin ruhsatıyla

İstanbul

Kasbar Matbaası - Bab-ı Âlî Caddesinde Numara 25

1306

MUKADDİME

Bu kitab, meşhûr “Telemak” hikâyesinin müellifi edib-i hakîm “Fenelon”un yine Telemak vadisinde hikmet-i ameliye ve fezail-i ahlâkiyeyi musavvir ve fakat muhtasar olarak yazdığı bir eserin mülâhhas tercümesidir.

İnsan bu eserde hikâye kitaplarındaki gibi öyle bir takım garaib vuku’ata tesadüf etmez. Fakat eğer hikâye kitapları mütalaasından ahlaken bir faide veya mücerred bir intibah husulü lazım ise bu onu maa’ziyadetin tazammun eder.

Fransız erbab-ı fikir ve kaleminden bir zatın buna dair yazdığı bir makale-i intikadiyede dediği gibi: Şu küçücük facia; tab-ı afitab altında cereyan eden parlak bir cuybara benzer: Suret-i cereyanı sâkinane olmakla beraber her halde kendinde bir hareket-i devriye, olduğu gibi bunda da bir gaye-i maksad vardır.

2 KANUN-I EVVEL 1304

REŞAD

****TERCÜME-İ HÂL-İ FENELON****

Fransua De Salinak De Lamot Fenelon” (François de Salignac de la Mothe-Fénelon) 1651 senesi Ağustosunun 6’sında “Perigor”da kain Fenelon kasrında vücuda gelmiştir. Mebadi-i ‘ulûmu ailesi nezdinde tahsil ettikten sonra “Kahor”a giderek oranın Darü’l-Fünûn’unda ikmal ve Paris’in Döbles Mektebi’nde (College Du Plessis) dahi ilm-i hikmet taallüm eylemiştir. Mervidir ki müşarünileyh, “Busue” (Jacques-Benigne Bossuet) gibi bir zaman sonra namını ila eyleyen talâkat-ı lisan ve belagat-ı beyanını bir gün mektepte icra olunan umumi imtihanda izhar etmiştir.

Yirmi dört yaşında olduğu halde “Sansulpş” Saint-Sulpice manastırından çıktığı zaman Kanada’ya ve sonra da Yunanistan ile daha sair bazı bilâd-ı şarkiyeye azimet niyetinde bulunmuş ise de zaaf-ı mizacı ve amirlerinin nesayihî sebebiyle niyetini kuvveden fiile çıkaramayıp Fransa’da kalarak Protestan mezhebini yeni terk eden genç kızlara mahsus “Novel-Katolik” (Nouvelles-Catholiques) manastırı müdürlüğüne tayin olunmuş ve bu memuriyeti on sene imtidat etmiştir. “Terbiye’tül-Benat” (Treatise on the Education of Daughters) namındaki eser-i meşhurunu orada iken kaleme aldı. Bu eser 1687’de tab’ olunmuştur.

1685’de “Nant”(Nantes) şehrinde vukû’ bulan münazaat-ı mezhebiye esnasında müşarünileyhe “Santonj” (Saintonge) ve “Onis” taraflarında bir memuriyet-i mahsusa tevdi’ ve ihale ve icra-yı vazifede kendine muavenet olmak üzere Kralın Dragon (Ejder) alayı terfik olunmak istenilmiş ise de müşarünileyhe öyle zûr-i şimşir ile icra-yı memuriyetten istinkâf etmiş ve filhakika kimsenin muavenetine muhtaç olmaksızın birçok âdemleri Katolik mezhebine idhale muvaffak olmuştur. “Fenelon” bu sırada otuz sekiz yaşındaydı.

Edeb ve fazileti ve hele Santonj’da bir ‘ıyd-i millî günü icra eylediği mev’ize-i meşhure sebebiyle ‘eazım-ı ulema ve kibar nas taraflarından mazhar olduğu hüsn-i teveccüh ve rağbet herkese kendisinin bir gün olup da piskoposluk makamına veya diğer bir memuriyet-i mühimmeye geçebileceği ümidini hasıl ettirmiş idi. 1689’da “Dük De Büvilye”nin (Duc de Beauvilliers) veliahdı “Dük De Burgun”un kethüdalığı hizmetine tayin olunduğunun ertesi günü Fenelon bu genç prensin muallimliğine tayin edilmiştir.

Fenelon mahall-i memuriyet-i ruhaniyesi olan Kambra’ya (Cambrai) çekilip orada herkesin hürmet ve muhabbetini celp etmişti. Müşarünileyhin merhamet ve şefkat-i fevkaladesi kendisi için medar-ı tesliyet hatır ve ihrazına bihakkın layık olduğu şan ve şeref-i hayâlâtını dahi satir olmakta idi. Ma’hazâ bir aralık kendisinin Fransa başvekâleti makamına geçmek ihtimali dahi suretnüma-yı zuhur olmağa başladı. Zira 1711’de veliahdın vuku’-ı vefatına mebni yerine Fenelon’un terbiye-kerdesi olan Dük De Burgun’un sandali-i Kraliye kuudu me’mul olunmuştu. Dük De Burgun ise muallimi Fenelon hakkında fevkalade hüsn-i teveccüh ve hulus ve muhabbeti olduğundan hemen kendisinden taleb-i rey ve malumat ederdi. Fakat bu ümitler, bu ihtimaller çok geçmeden mahv ve zail oldu. Çünkü vefat eden veliahddan bir sene sonra Dük De Burgun dahi terk-i hayat etti.

Bunun üzerine artık Fenelon’a “Dük De Relean”ın ‘atıfetinden başka melce’ kalmamıştı. Dük De Relean ise müteveffa-yı müşarünileyh gibi Fenelon’dan daima rey danışır olmasıyla veliahd sabî olarak hükümdar olduğunda ona vasi olacaktı. Ne çare ki Kral’ın vefatından bir kaç gün evvel Kambre ser-piskoposu (Fenelon) dahi hufre-i mezara girdi (1715).

Fenelon vakt-i şeyhûhetinde uhdesine muhavvel olan memuriyet-i ruhaniye vezaifini layıkıyla ifa ve hayr ve hasenat icra ve dostlarını ziyaret eyleyerek hali kalan saatini edebiyata vesair telifat-ı nafi’aya hasr etmiş idi. Zann olunduğuna göre “belagat üzerine mübahase” namındaki eserini ihtiyarlığı zamanından evvel yazmış olduğu gibi “vahdaniyet-i ilahiye hakkında münazara” isimindeki kitabını 1711’de kaleme almış ve “Fransa encümen-i edebîsinin meşagiline dair mektub” unvanlı kitabını da 1711’de yazmıştır.

ARİSTONOUS

“Sofronim abâ ‘an-ceddin mâlik olduğu serveti, gemilerinin kazaya uğraması vesâir güne-i âfât ve mesâ’ibin vukû’u sebebiyle, elden çıkarmış olduğundan bu yüzden kalbinde hâsıl olan ceriha-i teessüre “Delos”³ (Delos) ceziresinde fazilet-i zatiyesiyle merhem-sâz-ı tesliyet olurdu: Cezirenin mabudu add olunan âlihe-i mevhûmenin havârik ve mucizatını müş’ir bestelerin yaldızlı çenginin nagamâtına hem-âhenk ederek okur ve sanâyi’-i nefise-i âlihe ve hamiyelerinin indinde makbul ve mergûb olması cihetiyle kâffe-i serâir-i tabiatı, anâsırın hüsn-i tertib ve intizamını, binâ-yı azim-i kainatı mütecessisâne tedkik ve ale’l-husûs nebatâtın havâssını, hayvanâtın keyfiyet-i tekevvününü bi’z-zât tetebbu‘ ederek ruhunu hilve-i fezail ile tezyine çalışır idi. İşte bu vech ile kendini galtîde-i haziz-i idbâr etmek isteyen tâli‘ evc-i i’lâ-yı ikbal-i hakikiye -ki irfan ve hikmetten ibarettir- is‘ad etmiştir

Şu hâl-i inzivâda âzâde-i kayd-ı bûd u nebûd pek mes‘ûd olarak yaşamakta olduğu esnada bir gün deniz kenarında tanımadığı bir pir-i muhterem gördü ki oraya daha yeni çıkmış yabancı bir adam idi.

İhtiyar besbelli cezirenin başka zamanda sâbih bir cezire olduğunu bilir olmalıdır ki sevâhili nazar-ı hayretle temâşâ ederdi. Kumların, kayaların üst tarafında, suret-i daimede hurrem ve şükûfe-dâr bir çemen-zâr ile mestûr, tepeciklerin bulunduğu ciheti nazar-ı itibara alıp artık biraz da bu sahra-yı nüzhet-fezayı saky ve irvâ eyleyen berrak pınarları serî‘ül-cereyan ırmakları seyr edemeyerek ma‘bedin etrafını ihâta eden mukaddes koruluğa doğru yürüdü.

Bâd-ı sarsarın bile soldurmaya eli varamamış olan sebze-zârı görerek izhar-ı hayret ve marmara ceziresinin kardan beyaz mermerinden yapılmış ve etrafı âlî yeşim sütunlarla çevrilmiş olan ma‘bede hasr-ı nazar-ı dikkat etti. Sofronim dahi ihtiyarı temaşada ondan az dikkatsiz değildi:

³ Adalar denizinde Syklara cezairinden birinin ismidir ki “Apollon” ve “Artemis” nâm ma‘bûdlara vakf olunmuştu. Evâ’ilinde bu adaya hiç mevtâ defn olunmayıp cevillerinde kâin diğer bir adaya nakl olunur ve her beş senede Atinalılar cezire-i mezkûreye bir meb‘ûs gönderirlerdi. “Mitridat” tarafından gönderilen kumandanlar baştanbaşa tahrib ettiklerinden o vakitten beri bu ada fakir kalıp el-yevm ise ahâlden hâlidir (Yunan-ı Kadim Tarihi’nden)

Aksakalı göğsüne kadar inmiş; buruşuk çehresi asla hâl-i tabî’îsinden çıkmamış; halâsın hermek-i tesirât-ı muhribesinden âzâde ve masûn; gözleri pür-lem’a ve halâvet-nümûn; kameti bülend ve mehâbet-nümâ ise de biraz mâil-i enhâ olup fildişi bir asâya ittikâ ederdi. Sofronim ihtiyara dedi ki: “Ey vatan-ı cüdâ! Ahvâl-i mechûleniz gibi görünen bu adada ne arıyorsunuz? Eğer ma’bedi arıyorsanız uzaktan görünüyor. Oraya kadar götürmek için size kendimi arz ederim. Zira ben Allah’dan korkar ve garib olanlara imdad ve mu’âvenet “Jüpiter” ininde makbul olduğunu bilirim”. İhtiyar da buna cevaben: “Pek ziyade lütuf eseri olarak vâki’ olan teklifinizi kabul ile beraber gurabâ hakkında gösterdiğiniz şefkat ve muhabbetin mükâfatını Cenab-ı Hakk’dan temenni ederim. Haydi, buyurunuz ma’bede gidelim dedikten sonra keyfiyet-i seyahatini esnâ-yı râhda Sofronim’e şu vechile hikâyeye başladı: İsmim Aristonous’dur. İzmir’in Klazomn⁴ kasabası ahalisindenim. Bu kasaba hemen denize doğru çıkarak “Omer”in (Homere) vatanı olmakla müşerref bulunan Sakız adasıyla birleşir gibi görünen şu sahil-i latif üzerindedir. Asaletleriyle beraber fakir bir ana ve babadan vücûda geldim. Pederimin ismi “Polistrat”dır ki zâten a’zâsı kesir olan bir ailenin bâr-girân-ı infakı altında ezilmekte olduğundan beni kendi yanında büyütüp terbiye etmek istemeyerek tuttu “Teos”lu (Teos) bir dostunun yanına yolladı. Burada mülk sahibi bulunan “Eriter”li⁵ (Erythre) bir ihtiyar kadın beni hanesinde keçi sütüyle besledi. Lakin kadın emr-i maişetinde zarurete düçâr olmakla iş görecektir bir yaşa gelir gelmez beni bir esir tacirine ve o da “Lycie”ye⁶ götürerek “Alsin” (Alcine) isminde Atinalı ağniyâ ve ashâb-ı irfan ve faziletten bir zâta sattı.

Bu zât gençliğim zamanında terbiyem hususuna pek ziyade ihtimam etmişti. Ben kendisine mutî’ ve münkâd, munsıf, sadık, muhlis ve bâ-husus öğrenmek istediği münasib şeylerin tahsiline sâ’î ve mukdim görüldüğümünden bana “Apollon”un sevdiği sanâyî’i tahsis ederek musiki, riyazet-i beden ve bâ-husus insanların yaralarını tedavi etmek (ilm-i tıb) sanatını öğretti. Lüzûm ve faidesi derkâr olan bu sanatta az bir müddet sonra epeyce bir şöhret kazandım. Apollon’un feyz-i ruhaniyetiyle bana bir takım serâir-i acîbe keşfi dahi ilham olundu. Hakkımdaki muhabbetini gittikçe ziyadeleştiren ve ikdam ve ihtimamının benim için hasıl ettiği muvaffakiyyâtı görmekle hayran olan Alsin beni malından âzâd ile Sisam hükümdarı “Polikrat”ın yanına gönderdi. Polikrat benim müddet-i ömrümü kendi yanında geçirmek niyetinde bulunduğuma memnun olup, rabita-i intisab ve ta’allükümü teşyid için, bir servet-i azime bahş ve i’tâ ve müstağrak-ı ni’am-ı lâ-yuhsâ etti.

Bu zat tâli’in kendisine suret-i daimede yâr ve yâver olmasından pek ziyade memnun olup hatta bir gün tecrübe-i tâli’ yolunda parmağında bulunan gayet kıymet-dâr bir yüzüğü çıkarıp pencereden denize attı.

Biz ancak min-tarafillah gelen mihen ü âlâm-ı gayr-ı tabî’iyye ve nâgah zuhurla müte’ellim oluruz. Polikrat tâli’i râm etmek için vâsıta-yı hakikiye, bunun bahş eylediği bi’l-cümle bekâsız nimetlerden akıl ve itidal yardımıyla, kendini ayırmak olduğunu bilmez idi. O, tâli’ uğrunda yüzüğünü feda etmek istedi, tâli’ bu fedakârlığı aslâ kabul etmedi. Polikrat istemediği halde pek ziyade bahtiyar oldu.

⁴ İzmir vilayetinin cihet-i cenûbiyyesinde “Urla” isminde bir kazânın nâm-ı diğeridir.

⁵ Ağrıboz ceziresinde ve sevâhil-i garbiyede vâki’ yaşlıca bir şehrin ismidir.

⁶ Saruhan sancağı havalisine itlâk olunur.

Meğer bir balık yüzüğü yutmuş; balık sayd olunarak Polikrat'ın ta'am sofrasına konulmak üzere saraya getirilmiş; aşçı balığı ayıklar iken yüzüğü bulmuş; yüzük Polikrat'a iade olundu! Artık kendine himayede bu kadar muzırr olan bir tâli'in şu müsaadesi Polikrat'ın benzini sararttı.

Melik-i muazzam-ı İran Dara bin Keştasib Yunaniler ile muharebeye kıyam ile az vakit sonra Asya sahilinde bulunan bütün Yunan müsta'merâtını ve Adalar Denizi'ndeki cezâir-i mütecâvireyi yed-i zabt ve teshire aldı. Sisam da zabt olundu. Polikrat mağlub oldu! İran serdarı “Orant” (Orante) bir büyük ve yüksek salîb rezk ettirerek onu buraya rabt etti.

Emniyet ve nüfûzunu sû-i isti'mâl edenler envâ'-ı ukûbât ile mücâzât olundular. Ben ise kimseye asla fenalık etmeyip bilakis elimden geldiği kadar iyilik etmiş olduğumdan esirgedikleri ve hürmetle muamele eyledikleri yalnız bir ben kaldım. Herkes de bundan memnun oldu. Zira herkesin muhabbetini kazanmış ve şu saadetten şiddet ve azamet ve hırs ve tama' göstermediğim halde faide-mend olmuşum. Sisam'da epeyce bir istirahat ile bir kaç sene daha kalarak nihayet âvân-ı sabâvetimi pek güzel geçirdiğim Lidya'yı tekrar görmek arzusunu şedîden hissettim. Beni büyütmüş ve nail olduğum servet ü sâ mânâna birinci derecede sebep olmuş bulunan Alsin'in burada bulunmasını ümid ederdim. Lidya'ya geldiğimde Alsin'in bütün mâ-meleki mahv olduktan ve ihtiyarlığın meşâkk ve metâ'ibine pek ziyade sebât ve metanet ile göğüs verdikten sonra vefât etmiş olduğunu öğrendim. Hâk-i mezarı üzerine çiçekler ve gözyaşları saçmağa gittim ve zikr-i cemilini mutazammın güzel bir kitabe vaz' etdim. Evlâdının ne hâlde bulduklarını sordum. Haber verdiler ki: yalnız “Orsilok” (Orciloque) isminde bir oğlu kalıp o da pederinin şöhretli bulunduğu bir memlekette nazar-ı halkda parasız pulsuz görünmeği bir türlü zihnine sığdıramayarak denizin hâlî bir adasına çekilip orada hâl-i uzlet ve inzivada yaşamak için bir ecnebi gemiye binip gitmiş. Mu'ahharan Orsilok'un süvâr olduğu geminin “Karpati” adasına karîb bir mahalde fırtınaya tutularak kazâ-zede olduğunu ve artık velî-ni'metim Alsin'in ailesi efrâdından kimse kalmadığını da ilâveten söylediler.

Derhâl hatırıma şu geldi ki Alsin'in ikamet ettiği haneyi, etrafındaki mahsûldâr tarlalar ile birlikte iştirâ edeyim. Hengâm-ı şebâbetimin yâd-ı latifiyle bir iyi efendinin hatırasını mûcib olan bu yerleri tekrar gördüğümünden pek mahzûz oldum: Bana sanki Alsin'in yanında hizmet ettiğim zamana yani ömrümün eyyâm-ı baharına avdet etmişim gibi geldi.

Alsin'in emvâl-i metrûkesini dâ'inlerden mübâyâ'a edip Klazomn'a gitmeye mecbur oldum. Pederim Polistrat ile validem “Fidil” (Phidile) vefat etmişler idi. Birçok kardeşlerim vardı ki birbirleriyle geçinemezler idi. Ben bunlara mallarını kaybetmiş bir adam gibi âdi bir elbise ile göründüm. Bunlar cüz'ıyyü'l-mikdar olan miraslarını taksim üzere buldukları Polistrat'ın varisleri idâdına benim dahi girerek adedini çoğaltmış olduğumu görmekle müte'accib oldular. Bununla da kalmayarak benim Polistrat evladından olduğumu inkâr ve huzur-ı hâkimde beni tanımaktan imtinâ' ettiler! Ben de bunların insaniyetsizliğine mücâzât olmak için davamda ısrar etmeyerek fakat ile'l-ebed bana vâris olabilmek hakkından ıskât edilmelerini talep ettim. Suret-ı hâl taraf-ı hâkimden kendilerine de tebliğ edildi. Ben o zaman sefinemde beraber getirmiş olduğum hazâ'ini bunlara irâ'e ile Sisam

hükümdarı yanında kalan ve asla te’ehhül etmemiş bulunan Aristonous namındaki kardeşlerinin ben olduğumu anlattım.

Bunun üzerine biraderlerim bana bu derece gaddarâne muamele etmiş olduklarına izhâr-ı nedâmet ve bir gün benim vârislerim olabilmek hakkını muhafaza emeliyle dostluğumu kazanmak için boş yere sarf-ı sa’y ve himmet ettiler. Pederimin emvâli satıldı. Cümlesini de ben iştirâ ettim. Pederimin bütün mâ-melekinin böyle cüz’î bir hissesini bile vermek istemedikleri bir adamın eline geçtiğini biraderlerim kemal-i ıstırâb ile gördüler. Müdhiş bir zarurete giriftâr oldular. Fakat kabahatlerinin cezâ-yı sezâsını epeyce gördükten sonra bunlara hüsn-i hulkumu göstermek isteyip cümlesini affettim; yanıma aldım. Her birine deniz ticaretiyle iştiğal için lâzım gelen mebâliği verdim. Ve hepsini bir araya topladım. Kendileri ve çoluk çocukları hep birlikte kemâl-i istirahat ve âsâyiş-i bâl ile benim yanımda ikamet ettiler. Ben bu muhtelif ailenin peder-i müştereki hükmünde kaldım.

İttihâd ve ikdâmları semeresi olarak biraz müddet sonra azim servetlere nail oldular. Ma’mâfih siz de görüyorsunuz ki artık ihtiyarlık geldi çattı. Saçımı sakalımı ağarttı, çehremi buruşturdu ve bununla bu kadar güzel bir saadet-i hâlden çok vakit daha müstefid olamayacağımı ihbar etmiş oldu. Terk-i hayat müstear etmezden evvel bana pek ziyade aziz olan ve vatanımdan ziyade beni müteessir eden bu toprağı yani fazilet-mend Alsin’in takayyüdâtıyla iyi ve âkıl olmağı içinde öğrenmiş olduğum Lidya’yı son defa olarak bir daha görmek istedim. Buraya gitmek için denizden geçerken yolda “Sıklad” (Cyclades) adaları ahalisinden bir tâcir buldum ki Orsilok’un büyük pederi Alsin’in akıl ve faziletini imtisâl eden bir oğlu ber-hayât olarak elyevm Los’da bulunduğunu bana temin etti. Derhal Lidya tarikini terk ettim. Mâlik olduğum her şey için minnet-dâr ve şükr-güzârı bulunduğum ailenin geri kalan bir ferd-i kıymet-dârını Apollon’un adasında aramağa müsâra’at eyledim. Müddet-i hayatımın hitamına az zaman kaldı. Fanilere nadir olarak ihsan olunan bu tatlı istirahatın düşmanı bulunan “Park”⁷ (Parques) hayatıma bir an evvel nihayet vermekte isti’câl edecektir. Bu halde ben de memnûnen terk-i hayat edeceğim.

Ey, siz ki bu odada ikamet ediyorsunuz. Şimdi söyleyiniz, bakalım, dediğim zâtı tanır mısınız? Kendisini nerede bulabileceğimi söyleyebilir misiniz? Eğer onu bana gösterirseniz Cenab-ı Hakk da bunun mukabilinde size beş batna kadar ahfâdınızın ahfâdını göstermekle mükâfat etsin ve faziletinizin semeresi olarak ailenizi daima huzur ve istirahat ve feyz ve bereket içinde saklasın.

Aristonous macerayı buraya getirdiği sırada Sofronim sürur ve kederle karışık gözyaşlarını akıtırdı. Nihayet bir şey söylemeğe kâdir olamaksızın bilâ-ihtiyar ihtiyarın boynuna sarılarak göğsü üzerine aldı. Ve nefesi tıkana tıkana şu sözleri söyleyebildi:

“Ah, babacığım! İşte aradığınız benim; karşınızdaki dostunuz Alsin’in hafidi Sofronim’dir. Hiç şüphe etmem ki sizi buraya âlâm ve ekdârımı teskin ve ta’dil için Cenâb-ı Allah göndermiştir. Dünyada mahvolmuş gibi bulunan nimet-şinaslık yalnız sizde kalmış. Şisam’da âlî ve zengin bir zatın vaktiyle büyük pederimin terbiye-kerdesi olduğunu çocukluğumda işitirdim. Ancak genç vefat eden pederim Orsilok beni beşikte iken terk ettiğinden bu mesmû’ât bana rü’yâ gibi geliyor.

⁷ Esâtîr kavline ömr-i insaniyenin suret-i güzârâne nezâret eden bir müekkel-i semavî imiş.

Böyle bir hâl-i tereddüt içinde Sisam'a gitmeğe cesaret edemedim ve bekâsı olmayan serveti ele geçirmek yolunda izâ'a-i evkâtdan ise Apollon'un ma'bedinde tahsil-i ilm ile lezzetli bir ömür sürmek tesellisiyle bu adada kaldım. İnsanları az şeyle iktifâya ve huzur-ı kalbe alıştıran akl u hikmet benim için sair her türlü servet yerine kâim oldu”

Sofronim ma'bede yaklaşmış olduklarını görmesiyle sözüne hitam vererek Aristonous'a burada dua ve niyaz etmesini ve ifâ-yı nezr eylemesini teklif etti. Kardan daha beyaz iki koyun ile iki boynuzunun ortasında ve pişânîsi üzerinde bir hilâl şekli bulunan bir boğa kurban ettiler. Ba'dehû kâinâtı tenvir, mevasimi tertib ve ulûm ve fûnûna nezâret ve dokuz âlihenin terennümâtına halâvet ve tesir bahş eden ma'bûd-ı mafrûzun şerefine bir takım şiirler okudular. Sofronim ve Aristonous ma'bedden çıktıktan sonra günün bakiyesini de sergüzeştlerini yekdiğerine nakil ve hikâye etmekle geçirdiler.

Sofronim şimdi eğer berhayat olmuş olsaydı, bizzat Alsin'e gösterebileceği hürmet ve muhabbetle ihtiyarı yanında misafir etti. Ertesi günü birlikte Lidya'ya doğru bâdbân- küşâ-yı azimet oldular. Aristonous Sofronim'i “Kant” (Xante) nehrinin sahili üzerinde mahsuldar bir ovaya götürdü ki bu nehirde Apollon şikârdan avdetinde pek çok kereler vücudunu ve kumral saçlarını yıkamış idi⁸. Nehir boyunca kavak ve söğüt ağaçları buldular ki dalları gece gündüz teganni eden sayısız kuşlara melce olmuştu. Nehir bir kayalıktan pek ziyade bir şematet ve köpük ile sukut ettiğinden dalgalarını ufak çakıl taşlarıyla dolu bir kanalda çatlatır idi. Bütün arazi yaldız gibi ekinlerle mestur ve birbiri üzerinden tereffu' eden bayırlar asma kütükleri ve meyve ağaçlarıyla muhat idi. Burada tabiat latif ve ferah-feza, sema sakin ve berrak, arz -çiftçiye zahmetlerinin mukabili olarak- hîzâne-i sinesinden yeni yeni cevâhir-i ganimet çıkarmağa hazır idi.

Sahil-i nehirden ilerlediklerinde Sofronim alelâde sade fakat suret-i inşasıyla taksimatı mütenasib bir hane gördü. Lakin öyle mermer sütunlar altun, gümüş, fildişi evânî ile erguvânî kumaşlar yoktu.

Burada her şey, temiz, hoş, tab'a muvâfık, fakat debdebe ve ihtişamdan ârî idi. Avlunun ortasından bir su akar ve yeşil çemenzârın boyunca ufak bir kanal teşkil eder idi. Bağçesi asla vâsi değildi. İçinde insanların taayyüşü için lazım olacak meyve ve sebzedden başka bir şey görünmüyordu. Bağçenin iki tarafında iki koruluk olup ağaçları pek eski ve dalları şua'at-ı şemse gayr-ı kabil-i nüfuz birer siper idi.

Her ikisi bir salona girerek bahşâyîş-i tabiat olan me'külat ve meşrubattan güzel bir ta'am ettiler; bu ta'amın içinde medenilerin gayet ağır baha ile uzak mahallerden, büyük şehirlerden getirttikleri ağdiyeden bir şey yoktu: Apollon Kral “Admet”in (Admete) çobanı iken kemal-i itinâ ile sağdığı süt kadar leziz bir süt, Sicilya'da “Hibla” (Hybla) veyahut Atike'de “Himet” (Hymette) dağı arılarının verdiği baldan ahlâ bir bal ve bağçenin sebzevatıyla ağaçlarından yeni koparılan meyveler var idi. Büyücek kablar derununda mâ'ü'l-hayât vâsına layık bir şarâb ma'den kupalara dökülürdü. Sade ve fakat tatlı tatlı ve tekellüften âzâde olan bu ta'ama

⁸ Apollon, güneş ve şua ve sanâyi' ve edebiyat ve tabâbet ma'bûdu ve “Zifis”in oğlu olduğu zan olunurdu. Mahall-i velâdeti “Dölus” adasıdır. Resminde kendisi gayet yakışıklı, elinde ok tutar ve saçları yerlere sürünür bir erkek çocuğu suretinde gösterilir. Ona mahsus birçok ibadethaneler olup en meşhuru “Delfi” mabedidir. (Yunan-ı Kadim Tarihi'nden)

Aristonous oturmak istemedi. Evvela iltizam-ı tevazu‘la bir takım bahaneler buldu. Sofronim’in ısrarı üzerine nihayet bunca zaman bu salonda hizmet ettiği Alsin’in şimdiki hafidi ile birlikte ta‘am edemeyeceğini söyledi. Sofronim “bu pîr-i irfan-ı semirin işte burada ta‘am etmek mu‘tadı idi, işte dostlarıyla şurada musâhabet eder, orada oyun oynar. Şurada “Heziod”⁹ (Hesiod) ile Omer’in (Homer) eş‘arını okuyarak gezinir, işte geceleri burada istirahat ederdi” diye ahvâl-i maziyei tahattur ederek kalbi müteessir olur ve gözlerinden yaşlar akar idi.

Ba‘de’t-ta‘am Sofronim Aristonous’u nehir sahilinde kendi koyun sürülerinin gezdiği küçük çayırları görmeye götürdü. Ba‘dehû mer‘alarından avdet eden koyun sürülerini meleyen ve memeleri sütle dolu olan validelerinin arkaları sıra sıçrayarak koşan kuzularını da temâşâ ettiler. Ötede beride işleriyle meşgul birçok işçi esirler gördüler. Bunlar kendilerine pek ziyade hilim ve rıfkla muamele eden insaniyetli sahiplerinin menfaati için can-sipârâne çalışırlardı.

Aristonous Sofronim’e bu vadiyi, esirleri, koyun sürülerini ihtimamlı bir hirâset sayesinde gayet mahsul-dâr olan araziyi gösterdikten sonra dedi ki: “Sizi ecdadınızdan muntekıl bir mülkün içinde görmekliğim beni hakikaten neşlendiriyor. Alsin’e birçok zaman ettiğim hizmetlerin yâdına sebep olan bu yerleri taht-ı tasarrufunuza koyduğum için ne derece memnun olduğumu siz de hish ediyorsunuz sanırım. Bir vakit onun istifade etmiş olduğu şeylerden şimdi de siz müstefid olunuz; bahtiyarâne ömr geçiriniz ve ihtiyarlık hâlinde siz de onun gibi bir hüsn-i hatimeye nâil olmak için müteyakkızâne davranınız”

Aristonous kanunen iktiza eden muamele-i ferağiyeyi icra ile beraber şayed bu babda varis-i tabiileri bulunan biraderleri tarafından bir gûne mümanaat zuhura gelebilmesi mülâhazasına mebni bu hibeyi Sofronim kabul etmeyecek olur diye bunları hakk-ı verasetinden ıskat etmiş olduğunu da beyan eyledi. Lakin Aristonous’un gönlü bu kadarla da kanaat edemediğinden haneyi baştan aşağı gayet mükemmel bir surette tefriş ve tanzim ettirdikten başka zahire anbarlarını Siroz’un mahsulât-ı arziyesiyle ve kilerlerini Jüpiter’in sofrasına layık olacak nefis şarablar ile imla etti. “Hymet” “Hyble” balından ve hemen bal gibi leziz olan Ayt’in zeytinyağından dahi kifayet mikdarı bıraktığı gibi Arkadi dağlarında ve Sicilya’nın feyzli meralarında ra‘y olunan ağnâmın ince ve kar gibi beyaz yapağlarını da zam etti. İşte Sofronim’e bu halde bir hane bahş etti.

Bunlar miyânında elli talandan ibaret bir meblağd a var idi. “Klazomn” şibh-i ceziresiyle İzmir’de kâin “Lebede” (Lebedee) ve “Kolofon” (Colophon) civarında mutasarrıf olduğu emlakı kendi ta‘allükâtı için sakladı. Ferâğ resmi icra olunup bittiği cihetle Aristonous artık sefinesine rakib olarak Yunanistan’a avdet etti. Bu derece sehâ ve mürüvvetden hem müte‘accib hem müte‘essif olan Sofronim Aristonous’a daima “Pederim” diye hitab ve boynuna sarılarak gözyaşları döktüğü hâlde sefinesine kadar teşyi‘e şitâb etti.

Aristonous güzelce bir yolculuktan sonra meskenine vasıl oldu. Sofronim’e verdiği şeylerden dolayı ta‘allükâtından hiç biri beyan-ı şikâyete cesâret-yâb olamadı. Aristonous bunlara “Ma‘lûmunuz olsun ki ben vesâyetnâmeme kendi arzu ve ihtiyarımla şurası da ilâve ettim ki ben vefat ettikten sonra emvalim satılıp

⁹ Omer’in muasırı bir şair-i Yunânî’dir.

Yunanistan'ın fakara ve muhtacına tevzi' olunacak ve sizden biri gerek bu surete gerek Alsin'in hafidine verdiği şeylere itiraz ve muhalefet edemeyecektir”.

Âkil, ihtiyar, bakiyye-i ömrünü kemal-i âsâyiş ve huzur ile geçirmekte ve fazilet-i müktesebesine mukâbil min-kıbeli'r-Rahmân nail olduğu nimetlerden müstefid olmakta idi. Sofronim'i görmek ve mimarlıkla seng-tıraşlıkta olan mahâret ve kuvvetiyle pek güzel bir hâlde tezyin etmiş olduğu Alsin'in makberi üzerine zebh-i kurban etmek için her sene Lidya'ya icrâ-yı seyahat eder idi. Vefatından sonra vücudu ihrak edilerek hâsıl olacak ramadinin de oraya götürülüp makberin yanına konulmasını vasiyet etti.

Sofronim her sene mevsim-i rebî' hulûl edince Aristonous'un vürûdunu sabırsızlıkla intizâr ile ve mevsim takarrûbe başladıkda Aristonous'un gemisini görebilmek için muttasıl sahile doğru bakar dururdu.

İndinde pek aziz ve kıymettar olan bu geminin dalgalar arasında yuvarlanarak geldiğini görmekle dilşâd olur ve sefinenin vürûdu dehşetli bir kışın şedâid-i tahammül-fersâsından sonra gelen mevsim-i baharın letafet-i tabî'yyesinden ziyade kendine sefâ-bahş görünür idi.

Bir senenin yine bu mevsiminde idi ki sair senelerde yaptığı gibi çeşmân-ı intizârını kâh sahile kâh gemiye atf etmekten bir dem hâlî kalmadığı hâlde hiç bir şey göremiyor ve acı acı içini çekiyor idi. Çehresini havf ve keder istî'âb etmiş idi. Geceleri uyku uyuyamıyor ve bütün eşya ve mevcudâtından bir lezzet alamıyordu. Hastalar gibi cüz'î bir şemâtetten müte'essir oluyordu. Daima adanın liman tarafında bulunup rast geldiğine Yunan taraflarından gelmiş veya gelmekte bulunmuş bir gemi görüp görmediklerini sual ediyordu.

Bir gün limanda gemiyi gördü. Lâkin heyhât! İçinde Aristonous yokdu. Ona bedel gümüşten ma'mûl bir kavanozda mahfûz olan remadiyi hâmil idi! Bunu müteveffânın muhibb-i kadîmi ve hem-sinni olup sevk-i arzularının icrasını der'uhde eden “Amfiklos” kemâl-i hüzn ve elemle getirmiş idi. Amfiklos Sofronim'in yanına geldi. Bir zaman her ikisi de mebhût ve sâkit kaldılar. Yalnız ağlamakla yekdiğerine endişelerini anlatmış oldular.

Sofronim kavanozu öperek ve gözlerinden akan sirişk-i hüzn ve matemle ıslatarak şöyle hitap etti:

“Ah, ey pir-i muhterem! Sen ki benim hayatımı mes'ûd etmiştin şimdi en acı bir kedere mübtelâ ediyorsun. Âdil olan Cenab-ı Hakk faziletine mükâfaten ruhun için cennet-i a'lâda bir saadet-i cavidânî in'âm buyurmuştur ki takib ile onu görmek için terk-i hayat bana lezzetli gelecektir. Zamanımızda adalet, merhamet ve şükran-ı nimet gibi hasâ'ili canlandıran sensin. İnsanların faziletten mahrum ve bedbaht olduğu bir zamanda a'sâr-ı maziyye-i mes'ûdenin kerem ve inayetini i'tisâm ve iffetini izhâr eden sensin. Cenâb-ı Hakk seni ashab-ı adaletin me'vâsına iclâs etmezden evvel bu cihan-ı fanide sana mes'ûd ve tavil bir pirlilik ihsan buyurdu. Ah, heyhat! Müddet-i medîde devam edecek gibi görünen bir saadet dahi hiç vakt-i derece-i kifayede uzun değildir!”

“Mademki bana bahş eylediğin nimetlerden şimdi sensiz müstefid olacağım, bu istifade arzusunu kendimde his etmiyorum. Ey ruh-ı aziz! Ne zaman sana pey-rev olacağım? Ey kıymet-dâr güller! Siz bazı şey hiss ediyorsanız o da şüphesiz eksik

günlere karışmak arzusundan ibarettir. Bir gün benimkiler de bunlara karışacaktır. Şimdiki hâlde benim için yegâne medâr-ı tesliyet en ziyade sevmiş olduğum bir vücûdun şu bakiyye-i âsârını saklamaktır. Ey Aristonous! Sen terk-i hayat-ı suverî etmiş isen de ma‘nen hayysın. Beni o derece seven ve fazilet-i insaniyye muhibbi olan bir zâtı vazife-i sadakate münâfi olarak unutmaktan ise kendimi unutmak bence daha evlâdır”

Sofronim kalb-i me’yûsânesinin en derin köşelerinden kopup gelen figanlar ile ancak bu kadar tekellüme muktedir olabilip ba‘dehû ister istemez sözünü keserek kavanozu Alsin’in mezarına götürdü. Orada bir kaç da kurban kesti ki bunlardan çıkan kan-ı makbereyi muhit olan çemenistâna istilâ etti. Ma‘bûd namına şarab ve süt döktü. Tâ müntehâ-yı hudûd-ı şarkıyyeden gelmiş ıtriyâtı dahi yaktı ki bunlardan hâsıl olan sehâb-ı rakîk-i râyiha-dâr âsumâna kadar urûc etti. (İNTİHÂ)

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk (1995). “Faik Reşad”, *DİA*, 12: 103-109, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- AKYÜZ, Kenan (2014). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923)*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- SEVÜK, İsmail Habib (1940). *Avrupa Edebiyatı ve Biz II*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YÜKSEL (SEÇKİN), Süheyla (1997). *Faik Reşad’ın Hayatı ve Eserleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.